

DERLEME

Türkiye’de Sağlık Okuryazarlığını Geliştirmede Çok Paydaşlılığın Önemi ve Sağlık-Sen

Mustafa IRGATOĞLU¹, Defne DEMET¹

ÖZ

Sağlık okuryazarlığı, sağlıkla ilgili bilgiye ulaşmak, anlamak ve bunu kullanmak konusunda gerekli olan becerilere sahip olmayı gerektirir. Sağlık okuryazarlık seviyesi düşük bireylerin varlığı toplum sağlığını önemli düzeyde etkilemektedir. Toplumların sağlık okuryazarlık seviyelerinin artırılması için yalnızca kişisel çabalar veya sağlık sektörünün gayretleri yeterli değildir. Sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinde sağlık sektörü kadar sivil toplum kuruluşları, medya, akademik çevre gibi birçok tarafın çok paydaşlı yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışma ilişkilerinin en önemli aktörlerinden biri olan sendikalar da toplumun refahını ilgilendiren her alanda da söz sahibi olma ve kitleleri yönlendirme niteliğine sahiptir. Toplumların sağlık okuryazarlık seviyelerinin istenilen düzeye ulaşmasında sivil toplum örgütlerinin rolleri yadsınamaz bir konumdur. Bu noktada çalışma sağlık okuryazarlığında çok paydaşlı yaklaşımın önemine vurgu yapmak adına 9 Nisan 2025 tarihinde gerçekleştirilen “Sağlıklı Türkiye Yüzyılında Sağlık Okuryazarlığı: Bir Adım Ötesi”, “Geliştirmeye Yönelik Müdahaleler” temalı “Sağlık Okuryazarlığı Sempozyumu”nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan “Sağlık Okuryazarlığını Geliştirmede Sivil Toplum Kuruluşları” adlı sunumun içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir. Çalışmada bir sivil toplum kuruluşu olarak Sağlık-Sen tarafından gerçekleştirilen araştırmalar başta olmak üzere, sivil toplum kuruluşlarının sağlık okuryazarlığını artırmada önemi ve Sağlık-Sen’in toplumun sağlık okuryazarlığının artırılmasına yönelik gerçekleştirdiği araştırmalar ve bilimsel faaliyetlere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Halk sağlığı; Sağlık okuryazarlığı; Kurumlar

The Importance Of Multi-Stakeholdership in Improving Health Literacy in Turkey and Sağlık-Sen

Mustafa IRGATOĞLU¹, Defne DEMET¹

ABSTRACT

Health literacy requires individuals to have the necessary skills to access, understand, and use health-related information. The presence of individuals with low levels of health literacy significantly impacts public health. Efforts by individuals or the health sector alone are not sufficient to improve health literacy across societies. Enhancing health literacy necessitates a multi-stakeholder approach involving various actors such as civil society organizations, the media, academia, and the health sector. Trade unions, as one of the most influential actors in labor relations, also have the capacity to influence and guide the public in all matters concerning societal well-being. The role of civil society organizations in achieving the desired level of health literacy in society is undeniable. At this point, the study is a version of the presentation titled “Civil Society Organizations in Improving Health Literacy”, which was presented orally at the “Health Literacy Symposium” with the theme of “Health Literacy in a Healthy Turkey Century: One Step Beyond”, “Interventions for Development” held on April 9, 2025, in order to emphasize the importance of a multi-stakeholder approach in health literacy, but the full text was not published and was produced by developing and partially changing the content. This study will examine the research conducted by Sağlık-Sen as a non-governmental organization, emphasize the importance of NGOs in improving health literacy, and highlight the scientific activities and initiatives carried out by Sağlık-Sen to enhance public health literacy.

Keywords: Health literacy; Public health; Organizations

¹ Sağlık ve Sosyal Hizmet Çalışanları Sendikası (Sağlık-Sen). Ankara, Türkiye.

Sorumlu Yazar: Murat IRGATOĞLU

E-posta adresi: mustafairgat@hotmail.com

Gönderi Tarihi: 21.05.2025

ORCID No: 0009-0003-4042-997

Kabul Tarihi: 22.08.2025

GİRİŞ

1980’li yılların sonlarına doğru, sağlığın geliştirilmesi çerçevesinde değerlendirilmeye başlanılan sağlık okuryazarlığı, iyi sağlık halinin geliştirilmesi ve sürdürülmesi açısından sağlığın sosyal belirleyicileri noktasında öncelikle dikkate alınması gereken konulardan biridir. Sağlığın korunması ve sürdürülmesi adına, doğru bilgiye ulaşılabilmesi ve bu ulaşma becerilerinin desteklenerek hizmeti kullanabilme yeteneklerinin geliştirilmesi son derece önemlidir (1).

Sağlık okuryazarlığı seviyesinin düşük olduğu ve doğru bilgiye ulaşma konusunda desteklenmeyen toplumlarda sağlık sisteminin işleyişi ve niteliği de tartışma konusu olmaktadır. Bu durum sağlık harcama giderlerinde artış olarak sonuçlandığı gibi sağlık çalışanlarının sunmuş olduğu hizmetin niteliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. Hizmet sunanların bu hizmeti sağlıklı bir ortamda sunma hakkını ortadan kaldıran bu durum aynı şekilde sağlık çalışanlarına olumsuz olarak da dönmektedir (2).

Sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinde, sadece sağlık profesyonellerinin ve sağlık kurumlarının değil aynı zamanda devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları, yazılı ve görsel medya, iş dünyası ve

akademik çevrelerin de önemli rol üstlenmesi gerekir (3). Bu durum sağlık alanında birçok farklı tarafın yer aldığı bir sorumluluk anlayışı olan çok paydaşlı sağlık sorumluluğunu beraberinde getirmektedir (4).

Sağlık okuryazarlığında hedefe ulaşmanın en öncelikli rolü çok paydaşlı sağlık sorumluluğuna ulaşmak ve tüm politikalarda sağlık kavramını güçlü bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. İletişim kanallarının hızla arttığı günümüzde doğru bilgiye ulaşmak oldukça güçtür. Bilgi kirliliğinin son derece derin olduğu dijital dünya sağlıklı yaşam şekillerini tetiklediği gibi, sağlık hizmet sunumunun etkili bir şekilde uygulanmasını da engellemektedir. Alınacak tedbirler ve uygulanacak politikalar ile çocukluk çağından yaşlılığa kadar her yaş grubu ve her dezavantajlı grup özelinde ayrı ayrı politikalar üzerinde çalışmayı gerektirmektedir. Bu çalışmalarda da sivil toplum kuruluşları özelinde sendikalara önemli bir rol düşmektedir (5).

Sağlık Tanımı Çerçevesinde Sağlık Okuryazarlığı

Sağlık, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından “yalnızca hastalık veya sakatlığın yokluğu değil,

tam bir fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik hali” olarak tanımlanmaktadır (6-7). Sağlık sistemlerinin temelini oluşturan en önemli etkenlerden biri kişinin kendini sağlıklı olarak tanımlama şeklidir. Ulusal ve uluslararası hukuk kaynaklarında, sağlık teriminin yalnızca hasta olmama durumunu değil; aynı zamanda “*bedensel, zihinsel ve sosyal olarak tam bir iyilik hali*”ni ifade ettiği kabul edilmiştir. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Anayasası ve 1978 Alma-Ata Bildirgesi, sağlığı “*yalnızca hasta ya da sakat olmama değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal anlamda tam bir iyi olma hali*” olarak tanımlamaktadır (8).

1948’de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 25.maddesi; “*Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.*” sözleriyle sağlık hakkına vurgu yapmıştır (9).

1965’te yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı, 11. Maddede ise ve "Sağlığın Korunması Hakkı" başlığı altında (10): "*Akit Taraflar sağlığın korunması hakkının etkin biçimde kullanılmasını*

sağlamak üzere, ya doğrudan veya kamusal veya özel örgütlerle işbirliği içinde, diğer önlemlerin yanı sıra;

1-Sağlığın bozulmasına yol açan nedenleri olabildiğince ortadan kaldırmak,

2-Sağlığı geliştirmek ve sağlık konularında kişisel sorumluluğu artırmak üzere eğitim ve danışma kolaylıkları sağlamak,

3-Salgın hastalıklarla yerleşik mevzii ve başka hastalıklar olabildiğince önlemek üzere tasarlanmış uygun önlemler almayı taahhüt ederler." şeklinde bir düzenleme getirmiştir.

Sağlık hakkının evrensel olarak tanınmasında, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilen “sağlık” tanımının önemli yeri bulunmaktadır. Sağlık hakkı, en temel insan hakları arasında sayılmakta ve ülkeler tarafından bu hakkın kullanımı konusunda yasal güvenceler sunulmaktadır.

T.C. Anayasası 56. Maddesinde sağlık hakkına: “*Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde*

sürdürmesini sağlama; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.” şeklinde yer verilmektedir (12). Türkiye’de Anayasa’nın 56. maddesi ile **“herkesin yaşamını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama”** yükümlülüğü devlete verilmiştir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde devletin sorumluluğu kaçınılmaz olarak devam etmektedir (2,11).

Sağlık hakkı her ne kadar yasalar çerçevesinde korunsun ve temel insan hakları olarak görünse de bireylerin sağlık durumlarını, sağlık davranışlarını ve sağlık hizmetlerini kullanma tercihlerini sağlık okuryazarlığı seviyeleri belirlemektedir. Sağlık hakkından sağlıkla ilgili bilgilere doğru erişim, bunları doğru anlama, yorumlama ve kullanma durumları söz konusu olduğunda tam anlamıyla yararlanmak mümkün olabilecektir. Bu durum ise sağlık okuryazarlığı düzeyinin artırılmasına

yönelik politikalar geliştirmenin önemini ortaya çıkarmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlık okuryazarlığını *“bireylerin iyi sağlık halinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi amacıyla sağlıkla ilgili bilgiye ulaşması, anlaması ve kullanması için gerekli olan bilişsel ve sosyal beceri kapasitesi”* olarak tanımlamaktadır (13).

Yetersiz sağlık okuryazarlığı düzeyine sahip bireyler;

- Gerekeceği halde sağlık personelinin yardım isteme,
- Hastaneye gelirken yanında okuyabilen birini getirebilme,
- Randevularını tam anlamıyla takip edememe,
- İlaç kullanım yönergelerinin izlenmesinde sorunlar yaşama (14) gibi davranışlar sergilemektedir.

Bunlara bağlı olarak; sağlık çalışanı–hasta ilişkisinde etkili bir iletişim gerçekleşmemesine, verilen tedavi planına uygun davranılmasına engel teşkil etmektedir. Sağlık okuryazarlığının düşük olması, benzer biçimde acil servislerin ya da yoğun bakımların daha fazla kullanılmasına, bu durum ise özellikle sağlık çalışanlarını ve diğer hastaların iş

yüklerinin artmasının yanı sıra, sağlık hizmet sunumunu olumsuz etkilemektedir (15).

2014 yılında sağlık-Sen tarafından gerçekleştirilen ve Türkiye’de yapılmış ilk geniş ölçekli saha çalışması olan **Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması (TR-SOYA)** sonuçlarına göre Türkiye’de halkın %64,6’sı yetersiz veya sorunlu sağlık okuryazarlığına sahiptir (16). Sağlık Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen **Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi ve İlişkili Faktörleri Araştırması (2017 ve 2025)** sonuçlarına göre ise, 2017 yılında (17) yetersiz veya sorunlu-sınırlı sağlık okuryazarlığı oranı %68,9 iken bu oran 2025 yılında (18) gerçekleştirilen araştırmada %53,9 oranında yetersiz veya sorunlu-sınırlı sağlık okuryazarlığına sahip olduğu belirtilmiştir.

Sağlık okuryazarlığı düzeyinin yetersiz olması Avcı ve Özkan (2020) tarafından, “*sağlıkla ilgili bilgi ve mesajların anlaşılmasında zorluklara, bireylerin koruyucu sağlık hizmetlerini daha az kullanmasına, sağlık hizmetlerine erişimde problemlere, acil servis hizmetlerinin daha fazla kullanılmasına, bireylerin hastalanma düzeyinin yüksek olmasına, kronik hastalık insidansında ve hastaneye yatışlarda artışlara*” neden olduğu

şeklinde belirtilmektedir (1). Düşük sağlık okuryazarlığı düzeyi bireyin hayat kalitesini etkilediği gibi, sağlık hizmetlerinin maliyetinin; hastaların hastanelere daha fazla başvurmaları, hastaneye yatış risklerinin daha yüksek olması ve hastanede kalma sürelerinin uzamasından kaynaklı olarak yükselmesine (2,14,19), sağlık hizmet sunumunu niteliğinin azalmasına, sağlık çalışanları açısından iş yükünde artışa ve sağlık hizmetinden yararlanma, uygulama ve yorumlamada sorunlar ile sağlık sistemine hız ve ekonomik açıdan baskıya sebep olabilmektedir (20).

Yetersiz sağlık okuryazarlığı düzeyine sahip olan hastalar, hastanelerin yanı sıra özellikle acil servisleri de yoğun olarak kullanmaktadır. Akgül (2024) çalışmasında, sağlık okuryazarlığı düşük ve acil servisi yoğun olarak kullanan hastaların önemli bir bölümünden kaynaklı oluşan kalabalığın acil sağlık hizmetine gerçek anlamda ihtiyaç duyan hastaların aldıkları hizmetlerin kalitesini olumsuz yönde etkilediğine dair tartışmaların olduğuna yer vermiştir. Ayrıca acil olmayan hasta ziyaretleri ile acil servis toplam ziyaretleri artmakta ve nitelikli sağlık hizmetini sunmak adına hekim ve hemşire sayısı yetersiz kalmaktadır (2).

Çok Paydaşlı Sağlık Sorumluluğu ve Tüm Politikalarda Sağlık

Sağlık okuryazarlığını geliştirmede; sağlık hizmeti alanların ve sağlık sektörünün yanı sıra birçok sektöre ve kuruma görev düşmektedir. İyi düzeyde bir sağlık okuryazarlığı, kişinin sağlık anlayışı konusunda proaktif bir yaklaşım sağlamaktadır. Bu noktada çok paydaşlı sağlık sorumluluğu, sağlık alanında birçok farklı paydaşın dahil olduğu bir sorumluluk anlayışını ifade eder. Sağlık okuryazarlığını inşa etmek ve sürdürülebilir hale getirmek için paydaşların girişimleri günlük hayat içerisine entegre edilmeli ve toplumun sağlık okuryazarlığı düzeyinin artırılması amacıyla ortak hareket edilmelidir (19). Bu sayede, nitelikli sağlık hizmeti sunumu amacıyla bu hizmetin planlanması, yönetilmesi konusunda iş birliğini ve koordinasyonu teşvik ederek daha etkili ve kapsamlı çözümler üretilmesi amaçlanmalıdır (21). Sönmez ve Uğurluoğlu (2017) çalışmalarında, sağlık okuryazarlığında paydaşlık noktasında sağlık kurumlarında yer alabilecek paydaş ya da paydaş gruplarını şu şekilde sıralamaktadır: “*sağlık yöneticileri, hekimler, hemşireler ile bütün sağlık çalışanları başta olmak üzere kurum çalışanları,*

devlet kurumları (özellikle Sağlık Bakanlığı ve politikanın uygulanmasına katkı sağlayan diğer bakanlıklar ve kurumlar), hastalar, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, üniversiteler, siyasi partiler ve medya” (22). Bu bağlamda toplumda sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi için bireylerin yanında sağlık sektörünün çabası gerekli olduğu gibi sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin, medyanın da ortak hareket etmesi gereklidir (2). Sağlığın geliştirilmesi ve sağlık okuryazarlığının artırılmasına yönelik faaliyetlerin yalnızca ilgili kamu kurumları, sağlık profesyonelleri ve sağlık hizmetinden yararlananların ilgisi ile sınırlandırmayan; tüm kamu kurumları, üniversiteler, yerel yönetimler, eğitim kurumları, özel sektör, medya ve sivil toplum kuruluşlarını da kapsayan ortak sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (15).

Tüm politikalarda sağlık anlayışı, çok paydaşlılık ekseninde ortaya konularak, ulusal ve uluslararası politikalar oluşturulurken; bu politikaların sağlık kavramı, halk sağlığı ve sağlık işgücü üzerindeki etkisi ile sağlık politikalarının paydaş kuruluşlar ve özellikle de sivil toplum ile etkileşimi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu amaçla sağlık

okuryazarlığında hedefe ulaşabilmek; **“Çok Paydaşlı Sağlık Sorumluluğu”** ve **“Tüm Politikalarda Sağlık”** kavramlarının güçlü bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. Çok paydaşlı sağlık sorumluluğu kapsamında, sivil toplum kuruluşları da sağlık okuryazarlığı faaliyetlerine dahil edilerek; kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör, medya ve akademisyenlerden oluşacak çok paydaşlı bir yapının sorumluluk çerçevesini genişletebilmek ve **“herkes için iyilik”** düşüncesiyle sağlık okuryazarlığını toplum sağlığının yanı sıra sağlık çalışanları açısından da bir adım öteye taşımak mümkün olacaktır (23).

Sağlık Okuryazarlığında Sivil Toplumun Rolü

Sağlık okuryazarlığı seviyesinin yükseltilmesinde çok paydaşlı yaklaşımın en önemli aktörlerinden biri de sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşları sahip oldukları savunuculuk anlayışı ile yalnızca temsil ettikleri grubun ya da alanın değil, aynı zamanda toplumun geneline yönelik bir iyilik halinin sağlanması adına da çalışmalar yürütür. Bu çalışmaların temelini **“herkes için iyilik”** düşüncesi oluşturur.

Sivil toplum genel manada, devlet ve piyasanın dışında kalan alan olarak tanımlanmaktadır (24).

Sivil toplum kuruluşlarının nihai amaçları topluma çeşitli şekillerde hizmet sunmaktır. Sivil toplum, toplumun kamu tarafından farklı olarak; *“belirli bir insan grubunun, ortak bir amaç için bir araya gelip, etkin ve etkili bir şekilde, bu ortak amacı sürdürmek için faaliyetler yürütmesidir”*. Bu özellikleri ile birlikte sivil toplum kuruluşları, toplumsal sorunların çözümünde etkili bir aktör olarak rol oynamaktadır. Sağlık okuryazarlığının temelde bir toplumsal sorun olarak ele alındığı düşünülürse, bu sorunun çözümünde sivil toplum kuruluşlarının önemi son derece büyüktür. Sivil toplum kuruluşları devletin toplumsal sorunların çözümünde etkili olması için yönlendirme, etkileme ve savunuculuk faaliyetleri ile politikaların değiştirilmesi için çalışan aktörler olarak rol oynamaktadır (24).

Sivil toplum kuruluşları, herhangi bir kâr amacı gütmeyen, sorumluluk duygusuyla hareket eden ve politik olmayan kurumlar olarak sorunları çözmek ve toplumu iyileştirmek için çeşitli faaliyetler yürüten gönüllü, bağımsız kuruluşlardır. Bu bakımdan sivil toplum kuruluşları etkin ve etkili hareket etme kabiliyetine sahiptir (25). Dolayısıyla toplumun sağlık okuryazarlığının yükseltilmesi

konusunda, sivil toplum kuruluşlarından faydalanılmalı ve çok paydaşlılığın önemli bir sac ayağını oluşturduğu dikkate alınmalıdır. STK’lar, gönüllülük temelli hızlı hareket etme yeteneği ve örgütlü yapısı sayesinde toplumun farklı kesimlerine ulaşma ve kamuoyunu bilinçlendirme konusunda etkili bir konumdadır (26).

STK’ların hasta eğitimi ve sağlık okuryazarlığına katılımı, bu alanda faaliyet göstermelerine rağmen henüz tam anlamıyla kullanılmamıştır. STK’lar, kaynaklarını ve kapasitelerini kullanarak çok paydaşlı sağlık sorumluluğu çerçevesinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirerek toplumun sağlık okuryazarlığı düzeyinin artırılması konusunda var olan açığı kapatmaya destek olacak güce sahiptir.

Dünyada sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi ve toplumların sağlık okuryazarlık seviyelerinin artırılması konusunda faaliyet yürüten ve öne çıkan sivil toplum kuruluşları arasında IHLA/Uluslararası Sağlık Okuryazarlığı Topluluğu/Dernekleri ile birlikte Kanada Sağlık Okuryazarlığı ve Hasta Eğitim Ağı (CHLPEN), Asya Sağlık Okuryazarlığı Derneği (AHLA), Afrika Sağlık Okuryazarlığı Derneği (AfHLA) ve

Gürcistan Sağlık Okuryazarlığı İttifakı (GAHL) yer almaktadır (27). Bu sivil toplum kuruluşları faaliyetlerini sağlık okuryazarlığı konusunda çalışmalar yaparak sürdürmektedir.

Ülkemizde dünya genelinde olduğu gibi sağlık okuryazarlığı özelinde doğrudan çalışmalar yürütmeseler de gerçekleştirdikleri faaliyetler ile toplumun sağlık okuryazarlığı düzeyinin artırılmasına katkı sunan sivil toplum kuruluşları mevcuttur. Bunlar arasında Yeşilay, Bağımlılık bilgilendirme atölyeleri ve saha eğitimleri (28) ile sağlık okuryazarlığının artırılmasına destek sunmaktadır. Ayrıca Kızılay, Afet sonrası halk sağlığı farkındalık çalışmaları ile toplumun bilinç düzeyinin artmasına katkı sağlamaktadır (29). Türkiye’nin otuz yıllık sendikal geçmişe sahip köklü sendikası olarak Sağlık-Sen ise sağlık okuryazarlığı konusunda fark yaratmak, toplumun bilinçlenmesi ve politika yapıcıların dikkatini çekmesi noktasında Türkiye’de ilk Sağlık Okuryazarlığı durum tespiti ulusal saha araştırmasını 2014 yılında gerçekleştirmiştir. Sağlık okuryazarlığı konusunda ülkemizde sağlık okuryazarlığı kavramı çerçevesinde yapılan ve ülkeyi temsil eden en önemli çalışmalardan olan,

Avrupa Sağlık Okuryazarlığı (HLS-EU) ölçekleri temel alınarak gerçekleştirilen **Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması (TR-SOYA)**, yetişkinlerin yalnızca üçte birinin yeterli veya mükemmel düzeyde sağlık okuryazarı olduğuna, toplumun üçte ikisinin ise yetersiz veya sorunlu okuryazarlık düzeyine, yani toplumun **yetersiz sağlık okuryazarlığına** sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca araştırmada yaş arttıkça ve eğitim düzeyi düştükçe sağlık okuryazarlığının doğrusal olarak azaldığı görülmüş ve katılımcıların sadece %13,5’inin Sağlık Bakanlığı’nın ulusal sağlık kampanyalarından haberdar olduklarını belirtmiştir (16). Bu durum sağlık okuryazarlığında çok paydaşlı bir yaklaşım içerisinde eğitim ve medya sektörünün son derece önemli birer sac ayağı oluşturduğunu da göstermektedir.

Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması (TR-SOYA)’nın yanı sıra Sağlık-Sen, “Halk Sağlığı Günleri” kapsamında sağlık okuryazarlığının artırılması ve sağlık çalışanlarının çalışma şartlarının iyileştirilmesi, okuryazarlık düzeyinden kaynaklı oluşabilecek iş yükünün ortadan kaldırılabilmesi amacıyla, “**Halk Sağlığı Günleri; Sağlık Okuryazarlığı Sempozyumu (03-04 Eylül**

2015)” gerçekleştirmiştir. Bu sempozyumda sağlığa çok paydaşlı yaklaşımdan, sağlık hizmet sunumunda birinci basamak sağlık hizmetlerinin önemine, sağlık okuryazarlığını etkileyen en önemli etkenlerden biri olan sağlıkta bilgi kirliliğine yönelik çıktılar ortaya konulmuş, sağlık okuryazarlığının toplum sağlığının yanı sıra sağlık çalışanlarının da çalışma şartları açısından önemine ve toplumun sağlık okuryazarlık seviyesine ilişkin sonuçlara ve önerilere değinilmiştir (30).

Bu yönüyle sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinde ve toplumun bilinçlendirilmesi konusunda STK’lar;

- Toplumun sesi ve temsilcisi rolündedirler,
- Toplumla ve hedef kitleyle doğrudan temas kurabilirler,
- Sahadan gelen ihtiyaçları karar vericilere kolaylıkla taşıyabilir,
- Güvenilir bilgi yayma gücüne sahiptir,
- Bilgilendirme kampanyaları yürüterek farkındalık oluşturabilir,
- Savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirirler,
- Küçük gruplardan, büyük topluluklara kadar birçok alana farklı şekillerde ulaşabilirler,

- Ayrıca üniversitelerden sanatçılara, yerel topluluklardan kamu kurumlarına ve yasa yapıcılardan uluslararası ağlara kadar uzanan bir köprü vazifesi üstlenmişlerdir (31).

Çok Paydaşlı Sağlık Sorumluluğunda Sendikaların Rolü

Sendikalar STK’lar arasında, hizmet/iş kolu esasına göre kurulabilmesi, ortak ekonomik, sosyal hak ve çıkarları koruyarak mesleki eğitimi ve çalışma koşullarını geliştirmek amacıyla da faaliyet yürütebilmesi nedeniyle diğer sivil toplum kuruluşları içerisinde bir adım öne çıkabilmektedir (32). Bu nedenle; sağlık hizmet kolunda sendikalar açısından sağlık okuryazarlığının, sadece bir bilinçlendirme meselesi değil, aynı zamanda bir mesleki zorunluluk olduğu da belirtilebilir. Diğer taraftan, sağlık çalışanlarının sağlık okuryazarlığı düzeyinin geliştirilmesi, halk sağlığı ve hasta bakım kalitesini doğrudan etkileyeceği gibi, toplumun sağlık okuryazarlığını düzeyinin geliştirilmesi de çalışanların çalışma koşullarının kalitesini ve çalışma verimliliğini destekleyecektir. Bu nedenle, sağlık okuryazarlığı çalışma ve faaliyetleri sendikaların doğrudan ilgi alanını da oluşturmaktadır. Tüm dünyada çalışanların

haklarını savunmak, çalışma koşullarını iyileştirmek ve nitelikli sağlık hizmetine katkı sunmak amaçları doğrultusunda sağlık politikalarını güçlendirmek için faaliyette bulunan sendikaların sağlık okuryazarlığı faaliyetlerinde yer alma sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumlulukları gereği sendikalar gerçekleştirecekleri faaliyetlerinde şu hususlara dikkat etmelidir;

- Sağlık çalışanlarının sağlık hizmeti alanlarla etkili iletişim kurmalarını desteklemek,
- Çalışanların iş yüklerinin azaltılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini talep etmek,
- Mesleki gelişim programlarında sağlık okuryazarlığının daha fazla yer alması için çaba göstermek,
- Başta kamu yöneticileri olmak üzere tüm paydaşların, halkın sağlık okuryazarlığını artırma noktasında sağlık profesyonellerinin bilgi, beceri ve donanımlarından yararlanmasını teşvik etmek,
- Sağlık profesyonellerinin bu donanımlarını kullanabilmeleri için, çalışma koşullarının iyileştirilmesine, iş yüklerinin azalmasına yönelik talepler oluşturmak konusunda çalışmalar yürütmek.

SONUÇ

Sağlık okuryazarlığı eğitimlerinin mesleki gelişimdeki yeri ve ehemmiyeti bilinmeli, konunun lisans ve uzmanlık süreçlerine dahil edilmesi için akademik ve mesleki kuruluşlarla iş birliği yapılmalıdır. Sağlık-Sen tarafından yapılan çalışmalar, Sağlık politikalarının geliştirilmesinde; hekimlerin ve sağlık profesyonellerinin aktif rol almasını sağlayarak, sağlık okuryazarlığını bir kamu sağlığı önceliği haline getirilmesi için politika yapıcılara destek olacak niteliktedir. Aynı zamanda sağlık okuryazarlığında paydaşlık, iş birliği ve sorumluluk bağlamında, politik ve yasal düzenlemeler son derece önemlidir. Sağlık okuryazarlığını artırmaya yönelik politikalar, düzenlemeler ve stratejilerin önemi her fırsatta vurgulanmalıdır. Sağlık okuryazarlığı seviyesinin artırılması konusunda basın ve yayın kuruluşlarına, özellikle televizyonlara büyük bir sorumluluk düşmekte, sağlık okuryazarlığında medyanın, doğru sağlık bilgisi yayılımı konusunda özenli davranması gerekmektedir. Sağlık çalışanlarının sağlık okuryazarlığı düzeyi ile hasta bakım kalitesi arasındaki ilişki son derece önemlidir. Bu nedenle sağlık okuryazarlığının sağlık profesyoneli-hasta

arasındaki asimetrik bilgi ve iletişim açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, sağlık okuryazarlığı şiddetin önlenmesinde de son derece kritik bir rol oynamaktadır. Hasta ve hasta yakınlarının sağlık sistemine dair bilgisi arttıkça, sağlık çalışanlarına yönelik olumsuz tutumları da azalacak, daha nitelikli sağlık hizmeti sunumu açısından önemli bir adım atılmış olacaktır.

Tüm bu amaçlara ve hedeflere ulaşabilmek adına akademisyenler, bilimsel verileri toplumla buluşturmalı, kamu kurumları, sağlık okuryazarlığını destekleyen politikalar geliştirmeli, özel sektör, doğru bilgi paylaşımı konusunda sorumluluk almalı, medya, yanlış bilgi yayılımının önünü kesmeli, toplumu doğru bilgilendirmeli ve STK’lar Sağlık okuryazarlığı faaliyetlerinde aktif rol almalıdır.

KAYNAKLAR

1. Avcı E, Özkan S. Dünyada ve Türkiye’de sağlık okuryazarlığı düzeyi ve etkileyen faktörler. Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi (SOYD). Haziran 2020;1(1):1-9. doi:10.54247/SOYD.2020.1
2. Akgül İ. Sağlık okuryazarlığının önemi ve sağlık harcamalarına etkisi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. 2024;11(3):268-284.
3. Kutlu G, Akbulut Y. Türkiye’de sağlık okuryazarlığı politikalarının hastaneler açısından değerlendirilmesi. Konuralp Medical Journal. 2019;11(1):132-143. doi:10.18521/ktd.410677
4. Teleş M, Kaya S. Sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinde çeşitli kişi ve kuruluşların rolleri. 2. Uluslararası 12. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi. 11-13 Ekim 2018; Bodrum, Türkiye.

5. İlhan MN, Şanlıer N, Artık N ve ark. Hayatı tehdit eden bir sorun: bilgi kirliliği. SASAM Analiz. Ağustos-Eylül 2015: 3-42.
6. Schramme T. Health as complete well-being: the who definition and beyond. Public Health Ethics. 2023;16(3):210-218. <https://doi.org/10.1093/phe/phad017>
7. World Health Organization (1948). Summary Reports on Proceedings Minutes and Final Acts of the International Health Conference held in New York from 19 June to 22 July 1946. (retrieved date 2025 May 16) available from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/85573>
8. Temiz Ö. Türk hukukunda bir temel hak olarak sağlık hakkı. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 2014;69(1):165-188. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002307
9. İnsan hakları evrensel beyannamesi madde 25. 1948. (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2025) erişim adresi: <https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>
10. Aydın F, editör. Avrupa sosyal şartı. ÇSGB yayınları, 2014.
11. Yıldırım F, Keser A. editörler. Sağlık Okuryazarlığı. Ankara Üniversitesi Yayın No: 455, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Yayın No: 3, 2015:1-141.
12. T.C. Anayasası madde 56. (Erişim tarihi: 28 Nisan 2025) erişim adresi: <https://www.saglik.gov.tr/TR,11472/tcanayasasi-56madde.html>
13. World Health Organization. Health promotion glossary. Division of health promotion, education and communications health education and health promotion unit. World Health Organization.1998; Geneva. (retrieved date 2025 May 16) available from: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/64546/WHO_HPR_HEP_98.1.pdf?sequence=1
14. Yılmazel G, Çetinkaya F. Sağlık okuryazarlığının toplum sağlığı açısından önemi. TAF Preventive Medicine Bulletin. 2016;15(1):69-74. doi:10.5455/pmb.1-1448870518
15. Örnek M. Sağlık okuryazarlığı. Sağlığa ve Sosyal Politikalara Bakış Dergisi. 2014; 19:29-30.
16. Durusu Tanrıöver M, Yıldırım HH, Demiray FN ve ark. Türkiye sağlık okuryazarlığı araştırması. Sağlık-Sen Yayınları. 2014; 25:1-96.
17. T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. Türkiye sağlık okuryazarlığı düzeyi ve ilişkili faktörleri araştırması. Yayın No:1298, Basıldığı Yer: Ankara. Yayın Tarihi: Aralık 2024. (Erişim tarihi: 11 Mart 2025) erişim adresi: <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/50280/0/turkiye-saglik-okuryazarligi-ve-iliskili-faktorleri-arastirmasipdf.pdf>
18. T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. Türkiye sağlık okuryazarlığı düzeyi ve ilişkili faktörleri araştırması. Yayın No:1103, Basıldığı Yer: Ankara. Yayın Tarihi: 2018. (Erişim tarihi: 11 Mart 2025) erişim adresi: <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/SOYA%20RAPOR.pdf>
19. Gözlü K. Sağlığın sosyal bir belirleyicisi: sağlık okuryazarlığı. A Social Determinant Of Health: Health Literacy. Med J SDU. 2020;27(1):137-144. <https://doi.org/10.17343/sdutfd.569301>
20. Akar B, Karan M. Aşı tereddüdü, sağlık kaygısı ve sağlık okuryazarlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi. 2024;(12):267-294. <https://doi.org/10.56676/kiad.1439426>
21. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Çevre Sağlığı Dairesi Başkanlığı. Çok paydaşlı sağlık sorumluluğunu geliştirme programı. (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2025) erişim adresi: <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/programlar-projeler/cok-paydasli-saglik-sorumlulugunu-gelistirme-programi.html>
22. Sönmez S, Uğurluoğlu Ö. Sağlık kurumlarında paydaş analizi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi. 2017;13(1):223-245. <https://doi.org/10.17130/ijmeb.20173126271>
23. Ünal SB, Özvarış ÜŞB. Tüm politikalarda sağlık yaklaşımına neden ihtiyacımız var? STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi. 2022;31(4):307-313. <https://doi.org/10.17942/sted.1141094>
24. Yentürk N, derleyen. Sivil toplum nedir? panel ve tartışma notları. 1-43.
25. Erdoğan BR, Gümüştekin G. Sosyal sorumluluk faaliyetlerinin yönetimi ve yaşanan zorluklar; sivil toplum kuruluşları üzerine bir inceleme. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD). 2023;10(2): 98-117
26. Kurt S, Taş HY. Sivil toplum örgütlerinde profesyonel ve gönüllü çalışma ilişkileri: tehditler ve fırsatlar. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi. 2015/1; 4/4(8):199-214
27. International Health Literacy Association (I-HLA). The international voice of health literacy. (retrieved date 2025 April 6) available from: <https://www.i-hla.org/>
28. Yeşilay faaliyetleri. (Erişim tarihi: 12 Nisan 2025) erişim adresi: <https://www.yesilay.org.tr/tr/>
29. Kızılay faaliyetleri. (Erişim tarihi: 12 Nisan 2025) erişim adresi: <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz>
30. SASAM Enstitüsü. Halk Sağlığı Günleri: Sağlık Okuryazarlığı Sempozyum Kitabı (03-04 Eylül 2015). Sağlık-Sen Yayınları. 2016; 34:1-226.
31. Şahinoğlu MC, Seleş A. Kamu diplomasisinin bir aktörü olarak sivil toplum kuruluşları: eleştirel bir değerlendirme. International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences. 2024;7(2):69-90. <https://doi.org/10.59445/ijephss.1436372>
32. İyilikli HH. Sendikal örgütlenmenin incelenmesi. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum. 2023;11(33):559-579.